

אלעזר גרנות: שקיעה רכה, הרצאת הקיבוץ המאוחד 2013, 85 עמ'

אלו כמה מילים על ספר השירה הטוב ביותר, לדעתי, שיצא בישראל בשנים האחרונות. העובדה שלא הבנתי זאת מלכתחילה, מזמינה התייחסות קצרה: כשהגיע הספר ליד, הגבתי כבוד גמור. העטיפה הבלתי מומינה לא הזמינה אותי, והאמת שגם הרצאת הספר לאור בהוצאת הקיבוץ המאוחד לא עמדה לזכותו, מאחר שבשנים האחרונות רבים מספרי השירה של ההוצאה לא היו מעניינים בעיני, כך שלא ציפיתי ליותר מדי כשפתחתי את הספר. שקיעה רכה הוא ספר שיריו השלישי של אלעזר גרנות, הוא יוצא בהפרש זמן אדיר מספרים הקודמים (להולכים בלילה; 1956 בפעמק הזה, 1969). גרנות היה חבר קיבוץ שובל שבנגב, ושימש כמזכ"ל מפ"ם וכחבר כנסת מטעמה. הוא נולד בשנת 1927 והלך לעולמו בספטמבר 2013, מעט אחרי שיצא לאור שקיעה רכה. אשרינו

שזכינו בספר המופתי הזה. אין צורך בהסברים רבים מדי מלבד המילים האלו: "ערבה של חול גבה/ לבקרים נודדת/ אין כמו משיה לגעת/ אין כמו קשיה לדעת/ מקסמים של שוא// חלוקי מצכות החרב/ נצנצני קרה חוצבת/ חצב// שחרורים היינו בוקה/ עתיקים ללילה/ שזפנת/ כל צבא מרדם". עוד לפני שננסה לפרש, להבין ולתת הקשר - המילים מתגלגלות

על הרף, על השפתיים האומרות אותן. המנגינה העדינה העולה מהשיר הזה נוגעת ויפה. אחרי קריאת השיר הזה (כמו אחרי קריאת רוב השירים בספר) עצרתי לרגע, לקחתי נשימה ארוכה ורק אז המשבתי הלאה.

אין פעמים רבות שבהן השירה והשימוש במילים מרשימים כל כך, עשירים ומקודיים כל כך עד שאחרי כל שיר מוצא אדם עצמו עוצר לרגע, נושם נשימה ארוכה וקודא שוב את השיר כדי לנסות לרדת מעט אל עומקו. מהשיר הראשון 'ראשית' הנפתח בשורות: "בשכבר הימים הייתי רק מים/ ואמי כי עשתה ציפורים" מלא השמחה ורוח הנעורים, עד לשיר 'שקיעה רכה' המסיים את הספר בהשלמה וסיפוק של דרך שמוצתה: "ואני, מכל דרכי שיטה, קרב על שער אחרון// מרטין בובר לי לאט/ בלאט: לאט לך, לאט... לאיש זקן יש/ כל הזמן שבועלם". הספר הזה הוא אוסף של שירים יפים המספרים על נעורים והתבגרות, מלחמות והתפכחות ועל ערוב ימיו של איש שחייו היו מלאים ובוקנתו שלם עם חייו.

החריזה של גרנות, המנגינה העולה משיריו רעננה ואפילו חשובה. בשנים האחרונות זנחים

משוררים רבים את המנגינה העולה מהמילים. אחרים, למשל משוררי החריזה המחודשת מבית 'הוי', בחרים מסגרות נקשות, לרוב פומפוזיות וארכאיות. גרנות מצליח לייצר מנגינה בשיריו שהיא אולי תמצית יפה של ישראליות - פשוט, ברור, בהיר, מואה, צנוע. לא הקלילות מבית נתן זך, לא החגיגות מטעם נתן אלתרמן.

כך גם שיר המחאה המורכב 'מול החומה': "כזה הסכנתי להיות עד בוקר מול חומה/ כזה הסכנתי לאמח/ (ואו ניתבה קשתות למדו/ מרוק המות מחיים)". אין רבים שיוכלו לספר על חויית הקרב (על ירושלים במלחמת העצמאות) תוך השלמה עמה ותוך מתיחת ביקורת קשה - שמסתיימת במילים: "אין כאן שמשותים/ רק מכיתות וצחנה וקמשונים/ וגינהום מושך אל ים המות בין הרים". בשיר אחר כותב גרנות את המילים הנפלאות: "דרך יש לכפר-עציון מירושלים/ כיניתי: אהבה/ את אשר אמרתי אנכי להני/ לא אמר עוד גבר

לאשה". בהמשך השיר אובד חברו באותו הקרב ממש, ואנחנו מרגישים את שמרגיש הלחם הצעיר אלעזר גרנות.

השירה של גרנות מסוגלת לחבוק נושאים שונים, שנעים מהתבגרות חקנה ואל טענות פוליטיות. הדבר שגרנות עשה, זהו החשוב, הוא מציאת נתיב חדש לשירה העברית. נתיב חדש של מנגינה שירית ואפשרות להכיל נושאים שהם במובהק ישראליים, עם מנגינה, מילים שהן במובהק ישראליים.

השורות "עלה ארם/ ולא עוד שב מהו/ ולא ידעה קברו, סמדה" מהשיר 'אדר', הן חלק מסיפור טרגי, כנעני-ישראלי שגיבורותו היא אותה סמדה, בשיר שמוזכר את שירתו המרשימה של המשורר איתן ורבים יותר.

השיר 'אנחנו שידענו את המוות' מציג היטב את הדרך הפואטית של גרנות: "מכל דרכי שיטה -/ שירים שידוע רק רם/ וטל בגביעי סחלבים// על כל דרכי שיטה -/ פצעים שבלילה חותם, פרוכת כולה כוכבים// הלכנו בכל דרכי השיטה, אנחנו שידענו את המוות, הגדולה כמשפחות אדם". המקומי, המחובר לטבע של חבל הארץ הזה המחובר אל אמירות הומניסטיות, אוניברסליות. זו גישתו הציגית-מקומית, וגם הומניסטית-אוניברסלית, ללא ניגוד, שעולה בשירי גרנות.

הישראליות של השירים חשובה. היא חשובה לכותבים אחרים. היא חשובה כי כותב שירה עברית חייב להיסמך על משוררים קודמים - למרד בהם כמובן, אבל גם זו היסמכות. כבר רשו בביאליק, אלתרמן, זך ואף עמיחי ובצוק, אבל הזרם הרק והעדין העולה כאן הוא אפשרות חיובית לשירה בעברית ללכת בה. אפשרות של שירה עדינה אך מודיקת, מחאתית אך לא מתלהמת, מעמיקה בעבר אך לא נוסטלגית יתר על המידה, מתנגנת, אך לא מלודרמטית. בנוסף, שירה שעושה

את הדבר הגדול ששירה יכולה לעשות - לגרום לקורא לעצור אחרי השיר, לנשום נשימה עמוקה, לחשוב לרגע ורק אז להמשיך הלאה.

זה לא רק ספר שירה יפה. זה בוודאי לא רק כבוד אחרון למשורר שהלך לעולמו. זו אפשרות רעננה וחדשה לבחון את השירה העברית. עוד לפני ההתייחסות לשירה, אלעזר גרנות היה איש ציבור, נבחר ציבור פעילות זו יחד עם השירה היא, לטעמי, בדיוק אורח החיים

היאה למשורר. לסיים, בראי לקרוא את השיר 'פריחת הנשמה', מאחרוני השירים שבספר, ההופך לשיר פרידה של המשורר הכותב: "חרגה ממני ועלתה בחרגות/ נטפסה סולמות התכלת/ נפרחה מאמירים של אור" ומסיים במילים: "אם תיסק/ אם תיסק עוד -/ אל אלהים/ איני רואה פני במים".

עמיד עקיבא סגל

בין שמים וארץ

אלחנן ניר: מי שנפלה עליו מפולת, הקיבוץ המאוחד רתמוס סדרה לשירה 2014, 94 עמ'

את קובץ השירים מבשרת תמונה אניגמטית של חיפוש ותהייה, השתקפות עמומה והסתרה; תמונתו עזת הביטוי של הצייר יוסף קריספל על שער הכריכה ("מאהורי הראוי" 2008). האימה, החידונית העומק שבתמונה יחד עם התחשה של חיפוש דינמי, כמו נועדו יחד עם הכותרת הקשה של הספר, "מי שנפלה עליו מפולת", המבטאת הלכתית ומטאפורית את הספק לגבי עצם חייו של אדם הקבור תחת מפולת אבנים או מפולת אחרת.

זה ספר השירים השלישי אל אלחנן ניר, שספריו הראשונים הם תחינה על האינטימיות (2008) שזכה בפרס דרטהיים, והאש הרגילה (2011) וזכה פרס רמת גן. בספר זה, אף שמופיעים בו נושאים ומוטיבים דרכי ביטוי שבלטו בספריו הראשונים, מצטייר מהלך תמטי חדש הכורך התבגרות עם מבט שונה על יסודות החיים, דברים שאולי נרמזו כבר קודם לכן, אך עתה מגיעים לידי ביטוי מובהק ומוקצן יותר; המציאות החיצונית וגם הפנימית התערטלה ממסכות שתות וחשפה את הקשה, הפרואן, היבש, הקיומי. עם הקשה והיבש הזה מנהל ניר משא ומתן, חלקו עצוב, חלקו מאושש. הבנות חדשות מכות במשורר, ועולם הערכים שלו לובש גוונים חדשים. מהלך זה קשור למערכות הניגודים שמאפיינות את מכלול השירים: היחס בין קדושה לחול, בין ברידות לשיתוף, בין קהילה לעיה, בין אבל מרדם לאבל שנתקה, בין ניתוק

לאחריות, בין שמחת החיים לתודעת הקטסטרופה, ובסופו של דבר בין נעודים תמימים לכאב הפיכתן והבגרות.

בתהליך זה נגרמים הפסדים, נוצרות שחיקות. רעננות התפילה נפגמת. הרובר נאבק לשמר את התפילה שאיבדה את מהותה ויפיה מעומט הפורמליות, מהפיכתה לרפיים, שנטלו את היותה; החזירה לאותנטיות בקיום המצוות אינה יכולה להשאיר שטחים חלולים ללא פשה. קיפאון אינו אופציה, ולמרות העצב שבשירי התפילה, הם נחנים ביטוי למאבק על משמעות העשייה הרתית: "אבל כבר פשט בי היובש הסכרים נסגרו" (עמ' 14).

"הגעתי לקצה התפילה והיא החלה לפצוע ולחתוך בי... וכל התחכושות נספגו בנהמת הגוף והדם..." "אבל היא היתה חנוטה תחת כל הרפים" (עמ' 15).

מאבק מסוג אחר מתבטא בשיר 'תודה בלילה' שמתכתב עם היגד ב'שולחן ערוך' לפיו מי שחפץ לזכות בכתר תורה צריך להיזהר בלילותיו ולהימנע מכל עיסוק בגשמיות. השיר בנוי על עימות בין אקסטזה רוחנית לגשמיות יומיומית תובענית, ובסיומו שתי מילים המאירות את הקונפליקט ומציבות אותו כאי הבנה מצערת.

חלקו הראשון הוא תיאור של אקסטזה - מול החושך הקור הגשמיים בוערת הנפש באהבת הבורא. המשורר מעצב מדרג עולה המוביל לשיא של כיוסופים לאחדות, ומתפלל שגם צאצאיו יעסקו בתודה. אך הילדים הממשיים ולא המופשטים תובעים מאביהם מים. בסימבוליקה היהודית מים הם תודה, אך לילדים נדרשים המים הממשיים.

הם נמצאים בסערה נפשית מסוג אחר, ולכן מגנפים ביריהם וצוחים. הניתוק הפתאמי מהחוויה הרוחנית מובע במילת הניגוד: "אבל היה הלילה רדוש את שלר". צווחות הילדים מבחירות ש"אין תודה ומשפחה במקום אחר", והזיכרות ברמב"ם מקנה זווית ראייה נוספת, כי הרמב"ם ראה את שיא המימוש האנושי ביכולת של היחידים הנבחרים להתקרב בדרך עיונית אל המטאפיזי:

"וצעתי אל החיים: אי אפשר לאחז בהם הכל ואין תודה ומשפחה במקום אחר הרמב"ם זכה בכך רק בגיל חמישים ובתוך כל הצעקה לא ראיתי".

ולהבנת המשורר יודע בדעך שלא ראה ולא הבין באותו רגע אמרי לגביו, שהניגוד בין תורה למשפחה הוא ניגוד מרומה, וקיומה העמוק ביותר של התורה אינו בהתפשטות גשמיות מיסטית אלא כמתן מים או כל דבר נצרך אחר לילדים הבוכים בלילה, או לכל מי שהמורד מחויב לו מבחינה אנושית.

רישומים של אור

אור חייכה מעבר לאוקינוס, עץ נופל ביער המוזיקה המתנגנת בחררי הריק, שירה שלנו מחכה להתגשם מאחורי השער השיר הזה פעת חיה נכתב, אולי איש לא יקרא

השפע שהולך לאבדון רק מכניעה לפחד הפל בצל צלילי ההצלה, זמרת הצלילות, לגוף שחש היום כה שברירי, איתן אתה ביחד ברשומך אף לכשיתבלה, צירת הקלילות

ברשומי ברוח-העולם של חסר זה מכבר מאחורי כל דלת בפרוורוד ממלכת היאוש נגלה לי משהו חדש, קול דיאלוג ברור הסלפי

עכשו המערבלת בשיאה, איני מזין איבר רק זיק מבט שקט שבעינינו, אור ללא פרוש פונתו האמתית של האורקולום מדלפי

בגלגול הבא, בגלגול הזה

ובגלגול הבא אשוב כהלך, כיפהפה נרדם כאשה-כתל (מה זה?), כומרת, כמנצח או בזונה במגפים בנמל של אמסטרדם עם שירה, רק לא פזנות הבורגנית חסרת הריח

כעץ, כפינגוין קיסרי או כתרבית של חידקים לביולוגית סקסית ויפה חיים אציע ומשפחה עם בית למופת של דו-קיים נקים כשנודג יצור חדש אל העולם יגיע

נהג-מרזן אהיה, על הקצה כמו בגלגול הזה או סטנדאפיסט שלא אכפת לו מקהל גרוע מוטב ספן או ים ולב ענק פועם לו בחזה אף-פעם לא אציב רגלי בבישקה. מדוע?

אך בגלגול הנדאי היחיד איתך אומין את זקנתו להגשים, בי, בנו, בך להאמין

מתוך הספר כורם הכמיהה ישנן ארוות של חסד בהוצאת ספרי 'עתון 77'

הקד המשפחתי

שירתו של אלחנן ניר רבת העוז: גם בחשיפת הסרקים הרוחניים; גם בחתירה תחת הנחות ברורות מאלהן כמו היחס לעובדי אלילים; גם בכתיבה על הנמש הארטי שבין איש לאשתו, ובין רווקות רתיות ומאווייהן, אמנם בקורים של העולם ההלכתי, אך בפתיחות שאינה מקובלת ('אלוהי הרוחקת הושענא' עמ' 62). מחרוזת שירים בשם 'איתנים' (על שם המוסר לחלי נפש) מתארת את עולמו הנפשי והחיצוני של מי שנשבה בידי מחלת הנפש. גם כאן בולטת יכולתו של ניר לחרוד לעולמו של "האחר", אדם שהרובד ליוה אותו במסעו הנפשי; עם זאת, מתיאור עולמו של החריג, באמצעים המשלבים אפיקה ולידיקה, עולה משמעות אנושית שאינה זהה לפתולוגיה האישית של גיבור השירים. פחות התרשמתי מסדרת השירים 'אשה משמואל' שלטעמי הם מלאכותיים ומוטב היה לחרוד עליהם.

מעבר לכך, שירתו של אלחנן ניר בולטת בכנותה העצומה, ביופי צורני סוער של דימויים וקציבים; במצלול מתח; ברגשות עזים הרחוקים מסנטימנטליות. שירה שעם מורכבותה ושפע מקורחיה אינה שירה מעורפלת, אלא מתנגנת בצלילות, בישרות, בכוחות, בפראות וגם כעדינות ורק. שירה של אמת.

בולט מאוד הקשר בין השירים שבקובץ זה לבין אוסף המסות **אם רץ לבך - רחוק וקדוש בחיי יום יום** (2011) הנפתח במשפט זה: "כיצד ניתן להתנהל בעולם, על כל תביעותיו החומריות, ולחיות בו גם חיים של רוחניות רומינגנית ומשמעותית?" דומה שזהו היסוד המכונן ביצירתו של אלחנן ניר והמוטיב המרכזי בחייו וביצירתו; ההיקרעות בין עולם של מעלה לעולם של מטה, כאשר הרחב כמהה להסתופף במגדל השן התורני, במשמעותו העיונית החווייתית גם יחד, אך אותה תורה, וגם רגישות אנושית כפשוטה, מצוות על הסולידריות המשפחתית והחברתית.

ואכן, הממד הנפשי של הדובר מתאפיין לא רק בגיוון ובמורכבות אלא גם ביכולת לאכלס בתוכו עולמות אחרים. דרך החוויה הפנימית יוצר ניר מגע עם נפש האחר, כמו בחורות חרדיות ברחוב שהמורד מנחש את כמיהותיהן. מעל הכל בולטת ההודות המלאה עם הגורל והמחדשת, אך ללא הסתרת הבקיעים התיאלוגיים הכרוכים בשאלת הסכל וכמיחר בנושא השואה המוצפן בעומק

רבקה שאול בן צבי